

Dosje: Jaroslav Šidak

Jaroslav Šidak, povjesničar i sveučilišni profesor, jedna je od najvažnijih figura u domaćoj historiografiji. Započeo je s radom tijekom Drugoga svjetskog rata, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a nastavio u socijalističkoj Jugoslaviji. Ovaj rad, nastao na temelju analize i interpretacije 40 stranica dosjea UDB-e, tematizira proces u kojem su jugoslavenske tajne službe pratile Jaroslava Šidaka od završetka rata pa sve do sredine 70-ih godina. Šidakov slučaj predstavlja obrazac života nepartijskog pojedinca, stručnjaka u sustavu partijske kontrole koja je imala razne intenzitete i učinke na sveučilišta, profesore, studente. Rad nastoji doprinijeti raspravi o tim problemima, ali i poslužiti kao početak analize odnosa utjecaja sustava na sadržaj i narav znanstvenog rada, te načine otpora pojedinca/znanstvenika tom utjecaju.

Jaroslav Šidak jedna je od najvažnijih osoba hrvatske historiografije. Većina njegovih djela i danas je, 40 i više godina nakon smrti, zadržala znanstvenu relevantnost te služe kao nezaobilazne studije povijesti 19. stoljeća. *Povijest hrvatskog naroda g. 1860–1914.* (u koautorstvu iz 1967), *Hrvatski narodni preporod: ilirski pokret* (1988) ili *Studije iz hrvatske povijesti XIX. stoljeća* (1973) i danas su temelj za istraživanja navedenih tema. Osim toga bio je pokretačka snaga i dugogodišnji urednik *Historijskog zbornika*, najvažnijeg časopisa u bivšoj Jugoslaviji. Šidak je bio i osoba svoga vremena, što je nosilo naročite izazove.

Njegov sveučilišni rad započeo je tijekom Drugoga svjetskog rata, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a nastavio se u socijalističkoj Jugoslaviji. Prije toga nije bio etabliran u stručno-znanstvenim krugovima. Dugo je vremena zarađivao kao glazbenik i bavio se muzikološkim problemima uređujući časopis *Jugoslavenski muzičar*.¹ Isticao se postupno tek kao srednjoškolski profesor u Senju, zatim i u Zagrebu te kao učenik Ferde Šišića. Njegov znanstveni uspon počinje u 40-im godinama kada je kraće vrijeme radio u Hrvatskom izdavačkom bibliografskom zavodu te potom prešao na Filozofski (Mudroslovni) fakultet. Bio je to život u dva sistema, gdje je, doduše u različitim mjerama i vremenskim okvirima, pritisak na intelektualca i njegovo djelovanje bio izrazit. Ovaj rad tematizira proces u kojem su jugoslavenske tajne službe (UDB-a / Služba državne sigurnosti) pratile Jaroslava Šidaka od završetka

¹ AGIČIĆ I ŠUBIC KOVAČEVIĆ 2019: 79-93.

rata pa sve do sredine 70-ih godina.² Šidakov slučaj samo je jedan od brojnih koji ocrtavaju odnos (komunističke) vlasti prema intelektualcu (pojedincu). Njegov slučaj nije puno drugačiji, i lako se uklapa u obrasce poslijeratne staljinizacije zemlje, koja je uključivala i ovladavanje ne samo političkom već i kulturnom te znanstvenom sferom. Sveučilišta u novoj socijalističkoj Jugoslaviji (a posebice historiografija), kao i nastavni kadar, prolazili su kroz provjere ideologije i ratne povijesti; kriteriji su bili jasni.³ Komunistička vlast nastojala je ideologizirati znanost, a nemarksističko tumačenje prošlosti, posebice nakon rata i u 50-ima, smatrano je ostatkom starog poretka. Šidakov slučaj predstavlja mali obrazac života nepartijskog pojedinca stručnjaka u sustavu partijske kontrole koja je imala razne intenzitete i razne učinke na sveučilišta, profesore, studente. Ovaj rad nastoji doprinijeti raspravi o tim problemima, ali i poslužiti kao početak analize odnosa utjecaja sustava na sam sadržaj i narav znanstvenog rada, te načine otpora pojedinca/znanstvenika tom utjecaju.

Dosje Jaroslava Šidaka sadrži 40 stranica i skup je materijala iz triju vremenskih razdoblja praćenja, koji će ujedno činiti tri cjeline analize. Prva grupa dokumenata datira iz poratnog razdoblja kad je UDB-a procjenjivala njegovu podobnost za novu vlast neposredno nakon završetka rata i tijekom izlaska Rezolucije Informbiroa.⁴ Druga „tematska“ grupa dokumenata u dosjeu, što ujedno predstavlja i drugi val interesa službi sigurnosti za Jaroslava Šidaka, datira od 1961. pa sve do 1967. godine, a okosnicu interesa čine njegove veze s čehoslovačkim kolegama, čehoslovačkom ambasadom u Jugoslaviji te neke njegove reakcije na brojne važne političke događaje tijekom 60-ih u unutarnjoj i vanjskoj politici. Treća cjelina (ujedno i najmanja), tematizira Šidakova reagiranja u kontekstu nacionalnih gibanja početkom 70-ih. Zadnji dokument službe sigurnosti, koji se bavi praćenjem Šidaka, datira u rujan 1975., a sljedeće 1976. prestao je nadzor nad njime. Osim toga, ovaj dosje sadrži brojne biografske podatke o njemu, posebice o bratu i roditeljima, kao i neke informacije o široj porodici.⁵

Šidak, rat i poraće

Uobičajena partijska praksa nakon završetka (građanskog) rata težila je raznim vrstama provjera političke podobnosti građana s obzirom na „držanje“ u ratu, koje će dugo vremena opstati kao filter za političke, društvene i druge pozicije u socijalističkoj Jugoslaviji. Šidak nije bio iznimka. Podaci koji se nalaze u

² Za primjer partijske kontrole nad historiografijom te suradnje domaćih povjesničara u tom procesu tijekom 80-ih vidi: KLJAČIĆ 2021.

³ Vidi BONDŽIĆ 2004; MATKOVIĆ 2009: 221-238; NAJBAR-AGIČIĆ 2011: 151-162; NAJBAR-AGIČIĆ 2013: 138-201.

⁴ O Rezoluciji Informbiroa vidi: BANAC 1990: 119-141; PREVIŠIĆ 2019: 31-56.

⁵ Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968.

njegovu dosjeu, a analiziraju djelovanje prije i tijekom rata, djelomično su podudarni, ali postoje i određene razlike ovisno o izvoru (suradniku). Tako se navodi da je Šidak prije rata imao liberalne stavove i da je u listu *Savremenik* zastupao antimarksističke stavove.⁶ Djelovanje u ratu bilo je najvažnije za njegovu budućnost pa se navodi da je na preporuku sveučilišnog profesora Ljudmila Hauptmanna postao docentom na Katedri za hrvatsku narodnu povijest 1943. godine. Postoje podaci i da se to dogodilo 1944., ali da je tijekom te iste godine (ne navodi se kada) stupio u poglavlNIKOV tjelesni zdruk da bi izbjegao vojno školovanje u mjestu Stockerau.⁷ U vezi s djelovanjem tijekom NDH najviše je problematizirana Šidakova „knjiga“ (ustvari, riječ je o školskom udžbeniku) o „povijesti Bosne i Hercegovine s Dubrovnikom“, u kojoj je negirao veze „Dubrovnika i Srbije“: „Ne može se složiti s istorijskim činjenicama na temelju kojih se dokazuju istorijske veze Dubrovačke republike sa Srbijom. On nastoji dokazati da tih veza nikada nije bilo i da je Dubrovnik isključivo bio orijentiran na Hrvatsku i da je Dubrovnik hrvatski grad, a ne samostalna republika u ono vrijeme“.⁸ Sam Šidak dao je svojevrsnu apologiju o tom pitanju u biografiji koju je dao UDB-i 1947. godine: „U početku okupacije (ljeti 1941) bio sam prisiljen da na prijedlog tadašnjeg pretsjednika Prof. društva dra. Kajfeša obradim povijest Bosne i Hercegovine (s Dubrovnikom) u udžbeniku povijesti za VIII. razred“.⁹ Bio je to udžbenik za VII. razred srednjih škola (I. svezak), koji je objavio zajedno s Mihom Baradom i Lovrom Katićem. Pokrivao je razdoblje od doseljenja Hrvata do 1526. godine, a Šidak je obradio povijest Bosne i Hercegovine i Dubrovnika.¹⁰ UDB-inim analitičarima problem je predstavljao kroatocentričan pogled na tu povijesnu problematiku, premda sam Šidak nije snosio posljedice zbog te epizode.¹¹ Osim toga, u dosjeu se šturo navodi da je postojao njegov sukob s Mihom Baradom.¹²

⁶ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 4. Usp. NAJBAR-AGIČIĆ 2013.

⁷ Isto: str. 6. i 7. Usp. STANČIĆ 2012: 37; BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 293-294; NAJBAR-AGIČIĆ 2013: 102-103.

⁸ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str 3. i 6.

⁹ Isto: str. 6.

¹⁰ BARADA, KATIĆ I ŠIDAK 1941.

¹¹ „Međutim, iako nije pisao udžbenike, profesor Jaroslav Šidak neobično je zaslužan za unapređenje nastave hrvatske povijesti u vremenu kada se nastavni program iz povijesti temeljio na tzv. jugoslavenskoj jezgri u kojoj hrvatska povijest nije mogla biti više zastupljena nego srpska, s tim da su i druge nacije, koje inače nisu imale bogatu političku i kulturnu povijest, morale biti dostatno zastupljene. Sve je to išlo na uštrb hrvatske povijesti.“ MIROŠEVIĆ 2012: 67. Za više o Šidakovu značaju u pisanju udžbenika vidi: MIROŠEVIĆ 2012: 67-68. Usp. također: BIRIN 2011: 63-70.

¹² HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 6.

Međutim, u toj kratkoj informaciji krije se puno važniji problem za koji se može reći da je ključan za stav „službene“ politike prema Šidaku. Imao je reperkusije na njegovo kasnije akademsko pozicioniranje. To je ideološka profilacija Jaroslava Šidaka (o kojoj je već bilo riječi). Naime, kada se zajednički skupe sve Šidakove „karakteristike“ koje su razni suradnici UDB-e zabilježili, razabire se blago nepovjerenje proizašlo iz čak oprečnih ocjena o njegovoj političkoj i ideološkoj podobnosti. Razdoblje aktivnosti tijekom NDH nije za Partiju bilo problematično u većoj mjeri, što je razvidno iz njegove karijere nakon 1945. godine. Tome je vjerojatno pridonijela i činjenica da je Šidak bio „simpatizer NOP-a“ te da je čak 1944. godine navodno (sic!) otišao na oslobođeni teritorij, gdje je radio u uredništvu armijskog časopisa, ali je demobiliziran nakon što se saznalo za njegovu prošlost (u NDH).¹³ Jedan izvještaj (suradnik „Jozef“) opisuje ga nakon rata negativnim karakteristikama u kontekstu komunističke ideologije: „Ima mnogo negativnih građanskih ličnih osobina: individualizam, lična osjetljivost, karijerizam.“¹⁴ Kada se sumira, Šidak je okarakteriziran kao neki oblik „buržoazije“ s nacionalističkim *uklonima*.

Zato je ranije spomenuti sukob s Mihom Baradom indikativan jer je tipičan ne samo za ovaj konkretni slučaj već za cijelu komunističku politiku prema osobama sa sumnjivom ratnom prošlošću. Šidak je imao dobar profesionalni odnos s Baradom prije 1941. godine, u vrijeme kad je stekao doktorat, a to će se promijeniti nakon polemike oko povijesti Crkve bosanske (tema Šidakova doktorata) 1941 – 1942. godine. Barada se nije slagao sa Šidakovim tezama i to je prerاسlo u ozbiljnu polemiku i neslaganje koje se, prema svemu sudeći, nikada nije izravnilo.¹⁵ Još jedna os sukoba leži vjerojatno u odnosu Barade i Hauptmanna zbog primanja Šidaka na docentsko mjesto 1943. godine na Filozofski fakultet u Zagrebu; dogodilo se to upravo na Hauptmannov poticaj, a on je tada bio dekan Fakulteta.¹⁶ I sam Šidak u podacima dostavljenima UDB-i naglašava da je primljen na fakultet na Katedru narodne povijesti zajedno s Držislavom Švobom,¹⁷ na Hauptmannovu inicijativu.¹⁸ Svoju pomoć partizanima, među ostalim, povezuje uz samog Švoba

¹³ Isto. Šidakovo sudjelovanje u NOB-u je upitno. Samo na jednom mjestu u UDB-inu dosjeu zapisano je da sudjelovao u NOB-u, dok se na većini mjesta sugerira da je pomagao NOP (Narodnooslobodilački pokret) i bio njegov simpatizer. I sam Šidak u izjavi koja se nalazi u UDB-inu dosjeu, kao i dosjeu zaposlenika Filozofskog fakulteta u Zagrebu tvrdi da je pomogao NOB, ali nigdje nema naznake da je bio sudionik. Vidi: BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 295.

¹⁴ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 4.

¹⁵ Za detalje oko ove polemike vidi: NAJBAR-AGIĆIĆ 2012: 125-133; NAJBAR-AGIĆIĆ 2013: 90-92, 102-103; BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 289-293.

¹⁶ PAVLIČEVIĆ 1983: 337. O Hauptmannu kao dekanu Filozofskog (Mudroslovnog) fakulteta vidi: ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2024: 74

¹⁷ ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2024: 535.

¹⁸ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 6.

(„(...) a s njime sam bio povezan u pomaganju NOB-a“).¹⁹ Bez obzira na Šidakovo djelovanje u NDH, u partijskim krugovima očito je prevladao stav da je on neka vrsta građanskog intelektualca – nikako pozitivna kvalifikacija, ali razmjerno bezopasna za to vrijeme. Tome u prilog govori i da je ostao na radnom mjestu na Fakultetu, doduše uz neke ograde.²⁰ Šidak nije ostao na Katedri nacionalne povijesti, već je postavljen na Katedru svjetske povijesti, gdje postoje indicije da je to rezultat dugogodišnjih sukoba između Barade i Hauptmanna (još od sredine 20-ih),²¹ koji su se nastavili i nakon 1945. godine.

Partijski oprez prema Šidaku pojačan je i zbog informacija (informant „Rajko“) da se na *velikoj hrvatskoj* liniji povezuje s Rudolfom Bičanićem kako bi lobirali za izbor „bivšeg ustaše“, dr. Vladimira Koščaka za tajnika „Istorijskog društva Hrvatske“.²² Međutim, karakteristike doušnika, kao i zaključci analitičara, ukazuju na šarenilo informacija i dojmova kao i izvora. Tome u prilog govori zabilješka informanta „Jozefa“, koji za Šidakov znanstveni pristup kaže da je prožet „akademizmom“, čime je opisao njegov rad kao ne posebno inovativan. Zanimljiviji je „Jozefov“ opis akademskih utjecaja pa se uz Hauptmana navodi i „trockistički raspoloženog“ bivšeg partijca Vasu Bogdanova. Treba naglasiti da je etiketiranje trockizmom kasnih 40-ih (ali u svijetu komunizma već od kraja 20-ih), bila ozbiljna optužba s nerijetko teškim posljedicama.²³ Udbaški dokumenti, ovisno o informantima ali i vremenu, nerijetko obiluju različitim, vrlo često kontradiktornim bilješkama, što je i ovdje slučaj.

Šidak je „preživio“ kraj rata i poraće te uz brojne nepovezane karakteristike ostao raditi na Filozofskom fakultetu (Odsjek za povijest), doduše na drugoj katedri. Prebrodio je još jedan veliki poratni izazov; raskol Tito – Staljin 1948. godine, koji je za brojne profesore i studente donio drastične posljedice.²⁴ Tijekom sukoba Tito – Staljin komisije partijskih i udbaških pouzdanika konstantno

¹⁹ Isto.

²⁰ Pomalo je ilustrativno svjedočanstvo povjesničara Ive Mažurana koje je dao Filipu Šimetinu Šegviću i Tomislavu Brandolici 2011. godine: „Došao je 1943. na Fakultet, a kao srednjoškolski profesor pisao je disertaciju. Ne znam kako je uspio ostati poslije 1945, ali poštivali smo ga (...)“. BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 294.

²¹ Vidi BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 294.

²² Koščakov krimen sastoji se u tome što je kao student povijesti surađivao u ustaškom časopisu *Plava revija*. U ocjeni u dosjeu između ostalog stoji: „Dr. Koščak je kao student surađivao u ustaškom časopisu ‚Plava revija‘, gdje je i bio član upravnog odbora, a pisao je u ono vrijeme uglavnom pjesme. U uredništvu su bili istaknuti ustaše Oršanić Ivan i J. Skrbini. U Plavoj reviji pisano je o ustaštvu kao duhovnom pokretu kao duhovnoj sintezi prošlih i živih narodnih snaga.“ HDA, str. 6. O tome vidi: NAJBAR-AGIĆIĆ 2008: 393-421. O samome Koščaku i njegovu značaju vidi: MARIJANOVIĆ 1990: 291-297; GULIN 2001: 349-354.

²³ Samo za jugoslavenski komunistički slučaj vidi unutarnjepartijsku raspravu oko pitanja uloge umjetnosti u ideološkom kontekstu vidi: LASIĆ 1970.

²⁴ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 7.

su evaluirale profesore i studente te partijskim i udbaškim tijelima dostavljale „karakteristike“. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu brojne karakteristike davali su (iz čelije nastavnika) Predrag Vranicki (1922 – 2002), filozof i kasniji dekan Fakulteta te rektor Sveučilišta, zatim tada student povijesti, a kasnije prominentni jugoslavenski (i nesuđeni Šidakov asistent) povjesničar Milorad Ekmečić (1928 – 2015) te izvjesna studentica Nada Novak Nedeljković (članica studentske partijske organizacije). Karakteristika je datirana 11. ožujka 1949. Šidak nije bio sumnjiv po najvažnijem pitanju, a to je Rezolucija Informbiroa: „Povodom rezolucije Informbiroa u razgovoru s jednim našim drugom izjavio je da se slaže sa stavom CK KPJ“. ²⁵ „Komisija“ je osim ocjene njegova stava o pitanju IB-a isto tako ocjenjivala njegov stručni i znanstveni rad te rad sa studentima, gdje je istaknut u najboljem svjetlu: „Po stručnoj i pedagoškoj spremi on je najbolji profesor na historijskoj grupi“. ²⁶ Osim toga, naglašeno je da je od svih profesora jedini uspio „primijeniti marksizam lenjinizam na historijsku nauku“. ²⁷ Zabilježeno je da su Šidakova predavanja zanimljiva, dobro koncipirana te da je, osim velikog truda uloženog u njih, zamjetan znatan utjecaj na studente. Kao profesor ima „pravilan i pedagoški“ odnos prema studentima, dok je na ispitima „strog, traži odgovarajuće znanje i pravilno postavljanje stvari na marksističke poglede“. ²⁸ Na kraju izuzetno pozitivne karakteristike, i u ideološkom i stručnom smislu, zaključeno je da „radi svog velikog znanja, kako iz opće, tako i iz nacionalne povijesti, ima velik ugled među studentima.“ ²⁹

Šidak kao „Čeh“

Prvo razdoblje tijekom kojega je UDB-a analizirala Šidakovo djelovanje završilo je početkom sukoba sa Staljinom. Uglavnom se fokusiralo na utvrđivanje njegove uloge u NDH, kao i na poslijeratnu ideološku podobnost. Šidak je nastavio raditi na Filozofskom fakultetu te napredovati u stručnom i znanstvenom smislu. ³⁰ Drugi val interesa tajne policije pojavio se tijekom sredine 1950. i trajao je sve do kasnih 60-ih godina. Nove vanjskopolitičke okolnosti socijalističke Jugoslavije nakon sukoba sa Staljinom promijenile su odnos prema istočnoj Europi (Lageru), pa su te zemlje uz oscilacije promatrane s velikom dozom sumnje. Prema tome svi pojedinci koji su imali veze s istočnom Europom bili su predmet interesa tajne

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto. O Šidakovim predavanjima usp. RAUKAR 2012: 16-21; STANČIĆ 2012: 31-32; KORU-
NIĆ 2012: 43-46; BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 295-311.

²⁹ Isto.

³⁰ ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2024: 552.

policije, pa tako i Šidak. U prethodnom razdoblju interesa tajne policije, nakon 1945. godine, Šidak je po nacionalnosti istican kao Hrvat. Od druge polovice 1950. godina u dokumentima prilikom praćenja navodi se da je „Čeh“. Bez obzira na prave uzroke promjene te identifikacije u dokumentima, Šidakova češka nacionalnost postala je razlog pojačanog nadzora nad njime cijelo desetljeće. Obnovljeni interes za njega započeo je u proljeće 1958., vezano uz otvaranje Češkog konzulata u Zagrebu 1957. godine. Šidak je razvio poznanstvo (bio „veza“) s češkim konzulom, zbog čega ga je obrađivao operativac UDB-e, Vinko Golob.³¹

Obrada je nastavljena je i u listopadu 1959., zbog njegovih veza s Češkom ambasadom te poznanstva s češkim konzulom. Postao je dio interesa „istočne referade“ dijela UDB-e koji se bavio obavještajnim radom vezanim uz lagerske zemlje.³² Unutar „istočne referade“ istragu je provodio Stevo Radanović, a Šidakovi materijali zavedeni su pod brojem 28555. U istom osvrtu navedeno je da je Šidak nastrojen „malo nacionalistički“, a „na mjestu stanovanja potpuno je povučen od ostalih gradjana i prosto se ne pokazuje ukućanima“.³³ Osim toga, interes za njega pojačan je i zbog poznanstva s njemačkim konzulom od 1955. godine, koji ga je posjećivao na Fakultetu. Najveći interes UDB-e započeo je tijekom 60-ih godina kad je putem informanta (izvješće od 4. listopada 1960) „Severa“³⁴ (zaposlenik Filozofskog fakulteta) pratila Šidakove kontakte na Fakultetu. Navedeno je da Šidak često odlazi u Češki konzulat, da ga na Fakultetu posjećuje supruga konzula Evžena Malyja i da je na Fakultetu poznato da je „pročeški“ orijentiran. Navodi se da u privatnim razgovorima voli hvaliti Čehoslovačku, kulturu i autore, ali da je pažljiv kada je riječ o komunikaciji vezanoj uz putovanja u Čehoslovačku.³⁵ Šidak je povremeno i prisluškivan zbog raznih sumnji, npr. veze s njemačkim konzulom ili primitka mikrofilmova iz Čehoslovačke, na kojima su bile znanstvene knjige.³⁶

Druga važna bilješka (načinio ju je operativac Albert Kralj) nastala je 24. studenog 1961. kad je Šidak pozvan u „Ured za pasošku kontrolu“ jer je zatražio ulazno-izlaznu vizu za Čehoslovačku zbog posjeta Pragu u znanstveno-kulturnom svojstvu. Manevar tajne policije bio je da ispita njegove veze s Čehoslovačkim konzulatom i s bivšim konzulom, Evženom Malyjem.³⁷ Šidak je u potpunosti

³¹ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 5.

³² Isto: str. 3.

³³ Isto.

³⁴ Vezano uz suradnika „Severa“, koji je po svemu sudeći bio Šidakov kolega, tajna policija navela je sljedeće: „Suradnik je bez našeg interesovanja govorio o Šidaku kao vezi Konzulata i ponudio da s njim govori. Ovo smo prihvatili bez davanja nekih konkretnih zadataka“ HDA, Šidak, str. 8.

³⁵ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 8. O odnosima Jugoslavije i Čehoslovačke vidi: SELINIĆ 2010; VOJTĚCHOVSKÝ i PELIKÁN 2024.

³⁶ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 13

³⁷ Isto: str. 9.

zanimkao očigledne veze i poznanstva s diplomatskim osobljem Konzulata te je istaknuo da je tijekom posjeta ostvarivao samo „letimična“ poznanstva.³⁸ UDB-a nije inzistirala na daljnjim informacijama premda je iz više izvora znala detaljne odnose Šidaka i diplomatskog osoblja Konzulata, poglavito preko izvora „Branke“ koja je vjerojatno bila djelatnica Konzulata.³⁹

U Zagrebu su 11. svibnja 1959. izbile studentske demonstracije zbog loše prehrane u menzama, a na ulice je izašlo od 1000 do 3000 studenata.⁴⁰ Vrlo su brzo studentski zahtjevi ispunjeni, a događaj je bio jedan od prvih većih studentskih štrajkova u socijalističkoj Jugoslaviji. Prema izvještaju iz prosinca 1959., rađenom za rekapitulaciju 1962. godine, Jaroslav Šidak pratio je demonstracije u to vrijeme te izvještavao Čehoslovački konzulat i konzula dr. Nerada o svojim utiscima te informacijama s kojima je raspolagao. Posebno je naglasio da je „(...) 90% studenata tuberkulozno, jer se mizerno hrane i na kraju – da se studentima ne posvećuje nikakva pažnja ni briga“.⁴¹ I u ovom slučaju informacije su tajnoj policiji dolazile od osoblja Konzulata, konkretno od „Branke“, koja je dodala da je na temelju Šidakovih informacija konzul slao izvještaj u Prag. Konzul, dr. Nerad, čak je tražio „Branku“ da kod svojih poznanica studentica ispita raspoloženje studenata o pitanju štrajka. Navela je da je konzula posjećivao i Šidakov brat iz Daruvara,⁴² ali da joj nije poznato o čemu su razgovarali.⁴³

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ BONDŽIĆ 2011.

⁴¹ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 10.

⁴² Dosje Jaroslava Šidaka sadrži i detaljne podatke (iz izvještaja 1959. godine) o njegovu bratu Milošu. Rođen 1921. godine, po narodnosti je bio Čeh, a po zanimanju učitelj zaposlen u češkoj osmogodišnjoj školi u selu Končanica. Tijekom rata od 1942. godine bio je u domobranima, a naveo je da je s roditeljima pomagao NOP. Po završetku rata završio je učiteljski kurs te je radio u raznim školama u zapadnoj Slavoniji. Primljen je u SKJ 1952., ali je izbačen 1956. godine zbog sudjelovanja u „neprijateljskoj vojsci“ tijekom rata. Posebno su bile interesantne veze Miloša Šidaka s brojnim Čehoslovacima u socijalističkoj Jugoslaviji za koje je UDB-a smatrala da se bave obavještajnim radom. Miloš Šidak tu je postao predmet određenog interesa tajne policije. Osim toga, u zabilješki se spominje i Jaroslav Šidak u kontekstu posjeta „Saveza historičara NRH“ Čehoslovačkoj gdje se on „(...) hvalio o tome, kako je u ČSR svugdje bio lijepo primljen i da je to na njega ostavilo lijep utisak“. Sudeći po izvještajima Miloš Šidak je izrazio podršku unutrašnjoj politici Sovjetskog Saveza, ali izrazio je i podršku informbiroovskoj politici koja bi ponovno objedinila „socijalistički blok“. „U vezi sa odnosima među socijalističkim zemljama on kaže, da bi po njegovu mišljenju trebalo doći do jedne zajednice soc. zemalja europa radi odbrane tih zemalja od kapitalističkog svijeta.“ Šidakov brat Miloš bio je pod kontrolom UDB-e tijekom 50-ih i dijela 60-ih, ali iz dosjea se ne može zaključiti do kada. Kada je riječ o obiteljskim okolnostima, Šidak je imao, osim brata Miloša, brata Franju (rođ. 1913) te sestru Miladu (rođ. Zapasov). Bila je udana za ruskog emigranta (bijelog Rusa) Konstantina Zapasova s kojim je imala sina Konstantina (rođ. 1945). BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 373-374. HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 1.-2.

⁴³ Isto: str. 10. i 11.

Tijekom 1963. i 1964. godine UDB-a zaključuje da su Šidakove prethodne veze s Čehoslovačkim konzulatom uglavnom bile posljedica osobnih poznanstva s dva konzulima (dr. Aleksander Nerač i Evžen Maly) te da je, unatoč iznimkama, njegova djelatnost više-manje kulturno-znanstvena. Tom zaključku doprinijela je i činjenica da „Od 1957. godine, pa da sada utvrđeno je (prema podacima iz dosje-a Šidaka) svega pet kontakata prije zavodjenja obrade i jedan kontakt nakon zavodjenja obrade, s napomenom, da je ovaj posljednji utjedjen u oktobru 1960 (...)“.⁴⁴ Operativac tajne policije Čedo Štrbac zaključio je (7. studenoga 1963) da: „Obzirom na naprijed iznijete činjenice, smatramo daljnja obrada nad Šidakom ne bi imala svog opravdanja (...)“.⁴⁵ Nadzor Šidaka ušao je u pasivnu fazu te je u narednom razdoblju tajna policija nastojala zaokružiti nadgledanje. Tome u prilog govori i izvještaj iz prosinca 1964. gdje se zaključuje: „Kada se ima u vidu činjenica, da Šidak već 4 godine nije imao kontakte sa konzularnim predstavnicima ČSSR u Zagrebu, da je star 61 godinu, da su neizvjesni i njegovi budući kontakti s njima, smatramo da naš prijedlog (o prestanku nadzora op. M. P) ima puno opravdanje“.⁴⁶

Nad Šidakom nije obustavljena operacija nadzora, ali je faktički i prije i poslije prijedloga postojala samo povremeno i prema potrebi. Tako su se kroz vrijeme pojavili slučajevi zanimljivi tajnoj policiji, u kojima je Šidak bio uključen ili je posredno sudjelovao. Jedan su takav primjer veze jugoslavenskih znanstvenika s Josefom Matlom (1897 – 1974). Naime, Matl je bio austrijski slavist i kulturni povjesničar te općenito jedan od najvažnijih slavista svoga vremena.⁴⁷ Nakon rata bio je više od dva desetljeća na čelu Instituta za slavistiku pri Univerzitetu u Grazu. Ono što je probudilo interes tajne policije jest činjenica da je tijekom rata Matl bio važan operativac Abwehra (njemačke vojno-obavještajne službe) za područje Balkana, odnosno okupirane Jugoslavije. Prvi izvještaj o Matlu dao je u rujnu 1963. „Jovanović“, koji je bio jugoslavenski znanstvenik, sudionik V. kongresa slavista u Sofiji 1963. Uglavnom je prepričavao razgovore s njime, ali i činjenicu da „(...) Jugoslaveni Matla općenito uglavnom izbjegavaju zbog njegove nacističke prošlosti (...)“.⁴⁸ Tako je suradnik „Jovanović“ nabrajao koji se jugoslavenski znanstvenici druže s Matlom (npr. Mate Hraste, Josip Badalić, Marija Boršnik, itd), usput implicirajući ideološku bliskost s obzirom na njegovu ratnu prošlost. Kao jedan od sugovornika naveden je i Jaroslav Šidak s kojim je ostvaren „kratak razgovor“ te nastavlja „koji je također bio nekako u kutu brz

⁴⁴ Isto: str. 21.

⁴⁵ Isto: str. 22.

⁴⁶ Isto: str. 30.

⁴⁷ TOMASEVICH 1979: 149, 190; REICHMAYR 2001-2002; GRMAČA: <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/matl-josef/> (posjet 20. 12. 2024).

⁴⁸ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 15.

kao malo nervozan, davao dojam poslovnog karaktera i žurbe, a interesantan je u toliko što je Šidak historičar a ne slavist pa prema tome nema potrebne stručne podloge za takav razgovor“.⁴⁹ Biti povezan s Matlom, pa čak i na površan način, budilo je sumnju, iako sam Matl nije bio formalno optužen za zločine u Jugoslaviji. Šidak će ponovno biti predmet bilješke četiri godine kasnije (2. listopada 1967), zbog veze s Matlom kada je u Matici hrvatskoj 1965. godine održao predavanje na simpoziju o Mažuraniću.⁵⁰ Neimenovani informant saznao je da Matl zna Šidaka, a on sam (informant) u Šidakovu je uredu vidio Matlovu knjigu. Informant je očito mislio da je posjedovanje Matlove knjige, koja je inače smatrana znanstveno kvalitetnom, osobit krimen. Ujedno se i otkriva zašto je Matl, unatoč svojoj sumnjivoj prošlosti, bio prihvatljiv za jugoslavenske vlasti, do te mjere da je gostovao u Matici hrvatskoj: „Govoreći o Matl Josephu profesoru slavistike u Grazu (prema našim saznanjima Matl je u toku rata bio kapetan Abwehra – oba- vještajno interesantan) kaže, da mu je poznao da je bio kapetan Wehrmachta, ali smatra da su naše vlasti prešle preko ovoga jer ga neke naše institucije pozivaju u zemlju, pa je tako decembra 1965. godine pozvan po Matici Hrvatskoj na sim- pozijum o Mažuraniću.“⁵¹

Izvjestaj pod nazivom *Negostoljubiv prijem naše zvanične delegacije istoričara u Poljskoj*, načinjen na informacijama od izvora „Ivana“ iz prosinca 1963., bacio je još jednu sumnju na Jaroslava Šidaka, unatoč činjenici da nije jasno zašto. De- legacija jugoslavenskih povjesničara išla je u Poljsku na sastanak stručne naravi teme obrade zajedničke povijesne građe. Međutim, sudeći prema izvještajima jugoslavenske delegacije od svega nije bilo ništa te su „Poljaci“, umjesto da po- kažu neki oblik inicijative, sastanke provodili na suzdržanoj razini. Tome je kao dokaz poslužio slab odaziv na predavanje povjesničara Ferde Čulinovića o značaju AVNOJ-a, na koje su došla „samo tri Poljaka“, dok su svi značajniji poljski znan- stvenici bili u svojim kabinetima.⁵² Analitičari tajne policije našli su vezu između poljskog bojkota i neodlaska Jaroslava Šidaka na put u Poljsku. I on je trebao održati važno predavanje o revolucionarnim jugoslavensko-poljskim vezama u 19. stoljeću. Izvješće kaže da „Navodno Šidak nije pošao zbog bolesti.“⁵³ To prema informacijama tajne policije nije iznenadilo poljske kolege, s kojima je Šidak bio u „odličnim odnosima“. Netko je od jugoslavenske delegacije (očito informant) iznio pretpostavku da je Šidak čak javio Poljacima sastav delegacije sastavljene i „po partijskom kriterijumu.“⁵⁴ Šidak je pao pod sumnju pa je beogradska UDB-a,

⁴⁹ Isto: str.17.

⁵⁰ Isto: str. 31.

⁵¹ Isto: str. 31.

⁵² Isto: str. 23.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

koja je bila zadužena za ovo putovanje, odlučila o svemu obavijestiti zagrebačku UDB-u: "Smatramo da ne bi bilo zgoreg da se o Šidaku obavesti UDB-a Zagreb, da bi se zainteresovali da li je njegov nedolazak stvarno zbog bolesti, ili je pak posredi neki drugi razlog".⁵⁵

Šidak kao hrvatski nacionalist – kraj nadzora

Posljednja zabilješka u dosjeu Jaroslava Šidaka tiče se hrvatskog nacionalizma, što predstavlja treću „temu“ u praćenju tijekom triju desetljeća nadzora. Ona je ujedno i najkraća, a ubrzo će i prestati praćenje Šidaka vjerojatno zbog odlaska u mirovinu i visoke dobi. Važan kontekst za to, koji se doduše ne spominje u dosjeu, javni je sukob koji se odvio u kontekstu „hrvatskog proljeća“ u kojem je Šidaka (na šovinističkoj osnovi) napao publicist Zvonimir Kolundžić (knjiga *Tragedija hrvatske historiografije*) da je nacionalno neosviješten povjesničar koji na razne načine doprinosi zapostavljanju hrvatske kulture i znanosti.⁵⁶ Bio je to samo dio šire debate oko nacionalnog pitanja otvorenog početkom 70-ih. U dokumentima UDB-e postoji i druga tema. Naime, u studenom 1972. suradnik *Foruma*⁵⁷ (iz opisa proizlazi da je intelektualac te da se kreće u tim krugovima) opisivao je sastanak s ljudima iz „književno-jezičkih“ krugova vezano uz političku svakodnevicu. Kao dio tog kruga navedeni su poznati hrvatski lingvisti, povjesničari, kulturni djelatnici poput Stjepana Babića, Milana Moguša, Radoslava Katičića, Branimira Donata, Jaroslava Šidaka i drugih.⁵⁸ Navedena grupa htjela je dobiti informaciju od *Foruma* o situaciji u Srbiji, vjerojatno o smjeni srpskoga partijskog rukovodstva tzv. „srpskih liberala“: „Oni ne znaju prosuditi o čemu u Srbiji i prije bi se reklo da su zbunjeni. Pokušali su da od mene saznaju pojedinosti, ističući da se ja krećem u tim krugovima i da sigurno nešto više znam.“⁵⁹ *Forum* nastavlja da Katičić i Babić smatraju kako postoji partijska linija koja bi htjela iskoristiti situaciju u Srbiji te se dodatno obračunati s intelektualnim krugovima na Sveučilištu jer je, prema njihovom mišljenju, postojala određena „blagost“ prema njima.⁶⁰ Branimir Donat komentirao je, ponavljajući staru analogiju na posljedice Bachovog apsolutizma (neoapsolutizma), „da sa malo zlobe kaže da Srbi sada dobivaju za nagradu, ono što smo mi Hrvati dobili za kaznu“.⁶¹

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Usp. PAVLIČEVIĆ 2012: 53-56; MIROŠEVIĆ 2012: 59-63; BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 342-350; BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2019: 709-714.

⁵⁷ Postoji mogućnost da je informant tajne policije bio na neki način vezan uz književni časopis *Forum* pa je zato dobio ovo kodno ime. S obzirom na tematiku slučajnost je malo vjerojatna.

⁵⁸ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 32.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

Jaroslav Šidak izjavio je, prema svjedočenju *Foruma*, da je „(...) degradacija slobode u Jugoslaviji prešla kritičnu točku, kad više nema nikakve sigurnosti, i da prema tome nema smisla taktizirati“.⁶² Tih dana (9. i 10. studenoga 1972) u Zagrebu se održavao znanstveni skup u povodu 100. godišnjice smrti Ljudevita Gaja, u organizaciji Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, Povijesnog društva Hrvatske i Hrvatskog filološkog društva.⁶³ Šidak je imao uvodni referat s naslovom *Ljudevit Gaj kao historiografski problem*. Sastanak s kojeg je informirao suradnik *Foruma* održavao se netom prije održavanja skupa (a izvještaj je načinjen nakon) pa je Šidak imao najave kako će na skupu govoriti o Gaju. Ako je vjerovati informantu, Šidak je očitovao vrlo kritičke stavove prema kanonima marksističke historiografije: „(...) rekao mi je da će on na simpoziju govoriti mnogo i povodom teme Gaja da će otvoreno i bez dlake na jeziku reći što misli o primitivnim, demagoškim, autoritativnim pritiscima na jezik, književnost i povijest, da će očitati lekciju ljudima o pitanju Jelačića i stare Marxove teze da mali narodi moraju žrtvovati etničke interese, ako su oni u suprotnosti sa stajalištima internacionalnog društvenog napretka“.⁶⁴ *Forum* je u izvještaju zaključio da je Šidak tako i nastupio: „I zaista, u referatu i na tri duge diskusije na simpoziju Šidak je stvarno tako postupio u ocjeni Gaja, Preporoda, 1848. godine i Jelačića. Kaže, da mu je svejedno hoće li ga se kritizirati ili uopće bilo što da mu se dogodi“.⁶⁵ Osim toga, operativac *Foruma*, koji je očito prisustvovao skupu o Gaju, notirao je i to da su sudionici skupa bili ljuti što nitko od vlasti ili predstavnika Socijalističkog radnog naroda nije službeno pozdravio skup, a zamjećuje: “stranci su to i sistemski podgrijavali“, posebice Rado Lenček⁶⁶ i Elinor Murray Despalatović opaskom da je Gaj poznato europsko ime i da se nigdje osim u Jugoslaviji tako nešto ne bi dogodilo.⁶⁷ To su bili zadnji izvještaj i zadnja tema nadzora nad Jaroslavom Šidakom.

Zaključak

Jaroslav Šidak umirovljen je 1973. godine i nije više predstavljao interes za sistem. Umro je 1986. Analiza njegova dosjea upućuje nas na uobičajen interes

⁶² Isto.

⁶³ Na skupu su osim Šidaka nastupili i drugi brojni povjesničari i znanstvenici iz Jugoslavije i inozemstva: Dalibor Brozović, Elinor Murray Despalatović, Stjepo Obad, Giuseppe Pierazzi, Arnold Suppan, i dr. Vidi: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 3/1, 1973.

⁶⁴ HDA, Služba državne sigurnosti, fond 1561, Dosje Jaroslav Šidak 315 968, str. 33.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Rado Ludovik Lenček (1921 – 2005) bio je slovenski lingvist, kulturni povjesničar te etnolog, a veći dio svog radnog vijeka proveo je u SAD-u kao profesor na Sveučilištu Columbia.

⁶⁷ Isto.

za (u ovom slučaju) intelektualce i kontrolu komunističkih režima nad njima kao jednoj od važnih poluga potencijalne opozicije. Analizom Šidakova dosjea, nad kojim je kontrola trajala od 1945 – 1946. pa sve do 1972. godine, dobiva se uvid ne samo u njegov politički i ideološki, te u jednoj manjoj mjeri privatni život i orijentaciju, već i u glavna polja interesa tajne policije, odnosno sistema. Čak i ako se samo usmjerimo na podatke i kontekst iz dosjea, jasno je da je Šidak bio tipičan primjer građanskog liberalnog intelektualca u vremenu totalitarnih ideologija. Upravo ga je njegovo liberalno-građansko usmjerenje odvrćalo od bilo kakvih ideoloških aberacija, štiteći ga istovremeno od skliskih situacija, ali i od radikalnog sagledavanja društveno-političkih promjena koje su se događale nakon 50-ih godina. Nije ni čudo što mu je stoga slogan s uličnog grafita „Radnici na Sveučilištu“ iz 1969. bio teško shvatljiv: „Znači li to da ja više ne mogu predavati na Sveučilištu, a da će neki radnik sjesti za moju katedru?“ zapitao se Šidak.⁶⁸

Njegov karijerni put nalazio se na pola puta između preživljavanja života pod ideologijama te zadržavanja znanstvenog integriteta. Teško bi ga se moglo nazvati protivnikom režima, više je bio pasivna opozicija. To je prepoznavao i sistem. U prvoj fazi glavni interes novih komunističkih vlasti bila je njegova veza s ustaškim vlastima i ideologijom, ali je zaključeno da je Šidak kroz to vrijeme preživljavao te se usmjeravao na znanstveni rad, što će biti i strategija u kasnijem periodu, nakon 1945. godine. Partijski poslijeratni filter preživio je s blagim vezama s NOP-om, ideološkom neaktivnošću u NDH te stručnim potencijalom. Podrška Titovoj frakciji u KPJ-u nakon 1948. godine definitivno je osnažila Šidakovu poziciju. Zategnuti jugoslavenski odnosi s Lagerom tijekom 50-ih i 60-ih opet su stavili Šidaka pod „mjere“, ali ne previše. Šidak je kao Čeh (tako se počeo izjašnjavati krajem 50-ih ili ga je tajna policija počela ispravno notirati) imao akademske i privatne veze s čehoslovačkim konzulima u Zagrebu, što je samo po sebi bilo sumnjivo. Pokazalo se da su te veze, unatoč u jednoj mjeri simpatijama prema Čehoslovačkoj, ipak poslovne te bez ikakve antidržavne primisli ili akcije. Šidak je, međutim, uvijek razmatran kao osoba koja nije simpatizer komunističkog režima. Uostalom, nije bio član Saveza komunista. Zbog toga je tajna policija usputno pratila njegove inozemne kontakte i aktivnosti, ali im je već sredinom 60-ih postalo bjelodano da Šidak nije aktivni protivnik režima. U tom smislu nikada nije izašao iz privatne sfere u kritikama, niti je javno nastupao. U suprotnom bi možda doživio sudbinu, primjerice, Mihajla Mihajlova. Kako je vrijeme odmicalo, bilo je jasno da je Šidak i star i bezopasan. Naposljetku, vjerojatno je najveća zaštita bila njegova velika znanstvena reputacija koju je uživao u socijalističkoj Jugoslaviji pišući, unatoč ideološkim stegama (ili unutar njih), nepristranu povijest.

⁶⁸ BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2012: 377. Usp. JANKOVIĆ 2019: 82.

Literatura

Izvori

HR-HDA, Hrvatski državni arhiv. Služba državne sigurnosti, fond 1561. Dosje Jaroslav Šidak 315 968.

Bibliografija

- AGIČIĆ, Damir, Ivana ŠUBIC KOVAČEVIĆ. 2018. Jaroslav Šidak u glazbenom životu međuratnog Zagreba. U *Desničini susreti 2018: Zagreb 1924.-1930. i 1945.-1967. Društvo, kultura, svakodnevica*, ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina, 79-93. Zagreb: Centar za komparativnohistorijska i interkulturalna istraživanja, FF Press.
- BANAC, Ivo. 1990. *Sa Staljinom protiv Tita*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- BARADA, Miho, Lovro KATIĆ, Jaroslav ŠIDAK. 1941. *Hrvatska povijest za VIII. razred srednjih škola*. Zagreb: Nakladni odjel hrvatske državne tiskare.
- BIRIN, Ante. 2011. Miho Barada – suautor udžbenika za hrvatsku povijest (Hrvatska povijest za 8. razred srednjih škola). *Historijski prilozi* 30/40: 63-70.
- BONDŽIĆ, Dragomir. 2004. *Beogradski univerzitet: 1944-1952*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- BONDŽIĆ, Dragomir. 2011. Pisanje jugoslavenske i strane štampe o studentskim demonstracijama u Zagrebu i Skopju u svibnju 1959. *Historijski zbornik* LXIV/2: 499 -513.
- BRANDOLICA, Tomislav, Filip ŠIMETIN ŠEGVIĆ. 2012. Šidakova škola: povijesna radionica zanata. Oralna historija. U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 277-394. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- BRANDOLICA, Tomislav, Filip ŠIMETIN ŠEGVIĆ. 2019. Historiografija i popularna historija u vrijeme Hrvatskog proljeća. *Časopis za suvremenu povijest*, 3: 699-740.
- GRMAČA, Dolores. 2015. Matl, Josef. *Leksikon Marina Držića* <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/matl-josef/>.
- GULIN, Ante. 2001. In memoriam, Vladimir Koščak (1921.-1999). Život i djelo. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 19: 349-354.
- JANKOVIĆ, Branimir. 2019. '68. zamijenjena '71. Hrvatska historiografija i kriza historije. U *Kriza i kritike racionalnosti. Nasljeđe '68. Radovi četvrtog Okruglog stola Odsjeka za filozofiju*, 72-92. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- KORUNIĆ, Petar. 2012. Jaroslav Šidak i istraživanje hrvatske povijesti od 1835. do 1861. godine. U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 43-52. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- KLJAIĆ, Stipe. 2021. Banac i tri gracije: u pozadini prvog izdanja Nacionalnog pitanja u Jugoslaviji. U *Liber amicorum: zbornik radova u čast profesora Iva Banca*, ur. Stipe

- Kljajić i Marijana Kardum, 161-174. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko katoličko sveučilište, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- LASIĆ, Stanko. 1970. *Sukob na književnoj ljevici 1928-1952*. Zagreb: Liber.
- MARIJANOVIĆ, Stanislav. 1990. O autoru i ovoj knjizi. U Vladimir Koščak, *Josip Juraj Strossmayer, političar i mecena*, 291-297. Osijek: Izdavački centar Otvorenog sveučilišta Osijek.
- MATKOVIĆ, Stjepan. 2009. Ocjene Uprave za agitaciju i propagandu KP Hrvatske o povjesničarima na Sveučilištu u Zagrebu do početka 1950-ih. U *Kultura sjećanja: 1945. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, ur. Sulejman Bosto i Tihomir Cipek, 221-238. Zagreb: Disput.
- MIROŠEVIĆ, Franko. 2012. Moja sjećanja na profesora Jaroslava Šidaka. U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 57-68. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. 2008. Osnivanje i prve godine djelovanja Povijesnog društva Hrvatske (1947-1955). *Historijski zbornik*, 61/2: 393-421.
- NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. 2011. Sud časti Sveučilišta u Zagrebu kao element politike vlasti prema intelektualcima nakon 1945. godine. U ROKSANDIĆ, NAJBAR-AGIČIĆ I CVIJOVIĆ JAVORINA 2011: 151-162. NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. 2012. Djelovanje Jaroslava Šidaka kao profesora Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prilog poznavanju odnosa među hrvatskim povjesničarima nakon Drugoga svjetskog rata. U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 125-134. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. 2013. *U skladu s marksizmom ili činjenicama? Hrvatska historiografija 1945-1960*. Zagreb: Ibis grafika.
- NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena. 2013. *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- PAVLIČEVIĆ, Dragutin. 1983. Profesor Jaroslav Šidak – uz 80 godina života. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 16/1: 337-341.
- PAVLIČEVIĆ, Dragutin. 2012. „Tragedija hrvatske historiografije“ ili „Lažne uzbune“? U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 53-56. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- PREVIŠIĆ, Martin. 2019. *Povijest Golog otoka*. Zagreb: Fraktura.
- RAUKAR, Tomislav, Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER. Odsjek za povijest. U *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija*, ur. Stjepan Damjanović, 81-87. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- RAUKAR, Tomislav. 2012. Profesor Jaroslav Šidak – nastavnik i povjesničar. U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 15-30. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- REICHMAYR, Michael. 2001-2002. Ein Porträt des Slavisten und Balkanologen Josef Matl (1897–1974). *Signal*. Laafeld/Bad Radkersburg: Pavelhaus – Pavlova hiša.
- ROKSANDIĆ, Drago, Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ, Ivana CVIJOVIĆ JAVORINA (ur). 2011. *Desničini susreti 2009*. Zagreb: Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, FF Press.
- SELINIĆ, Slobodan. 2010. *Jugoslovensko-čehoslovački odnosi (1945-1955)*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- ŠIMETIN ŠEGVIĆ, Filip. 2024. Dekani Filozofskog fakulteta. U *150 godina Filozofskog fakulteta*, ur. Nevena Škrbić Alempijević i Stjepan Damjanović, 53-100. Zagreb: FF Press.
- ŠIMETIN ŠEGVIĆ, Filip. 2024. Odsjek za povijest. U *150 godina Filozofskog fakulteta*, ur. Nevena Škrbić Alempijević i Stjepan Damjanović, 531-552. Zagreb: FF Press.
- STANČIĆ, Nikša. 2012. Profesor Jaroslav Šidak u metodološkim kretanjima i u kontroverzama interpretacije hrvatske povijesti 19. stoljeća. U *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena, zbornik znanstvenog skupa 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, 31-42. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.
- TOMASEVICH, Jozo. 1979. *Četnici u drugom svjetskom ratu 1941-1945*, prev. Nikica Petrak. Zagreb: Liber.
- VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej, Jan PELIKÁN. 2024. *Ne baš lako socijalističko prijateljstvo: Čehoslovačka i Jugoslavija u razdoblju kasnog socijalizma (1969-1989)*, prev. Marijan Lipovac. Zagreb: Srednja Europa.

Dossier: Jaroslav Šidak

Jaroslav Šidak, historian and university professor, is one of the most important figures in ex-Yugoslavian and Croatian historiography. He acted during the Second World War, in the Independent State of Croatia, and then in socialist Yugoslavia. The Yugoslav secret services followed Jaroslav Šidak from the end of the war until the mid-1970s, as evidenced by 40 pages of his UDB Dossier. The analysis of his files points us to the usual interest and control of the communist regime over intellectuals. It testifies to his political and ideological, even private life and orientation, but also to the main fields of interest of the secret police, i.e. of the system. Even if we only focus on the data and context from his Dossier, it is clear that Šidak was a typical example of a civil liberal intellectual in the time of totalitarian ideologies. His career path was halfway between surviving life under ideologies and maintaining scientific integrity. One could hardly call him an opponent of the regime, but rather a passive opposition. The system also recognized that. In the first phase, the main interest of the communist authorities was his relation with the authorities and ideology of the Independent State of Croatia, but it was concluded that Šidak focused on scientific work during that time. Šidak survived post-war filter of the Communist Party of Yugoslavia due to ideological inactivity in the NDH, and his professional potential. Support for Tito's faction in the Communist Party of Yugoslavia after 1948 definitely won Šidak's position. Strained Yugoslav relations with Lager during the 1950s and 1960s again put Šidak under "measures". As a Czech, Šidak had academic and private connections with the Czechoslovak consuls in Zagreb. It turned out that these connections, despite a degree of sympathy for Czechoslovakia, were only related to business and without any anti-state intention or action. Šidak has always been considered as a person who is not a sympathizer of the communist regime, however, his greatest protection was the great scientific reputation he enjoyed in socialist Yugoslavia, writing an unbiased history despite ideological constraints (or within them).

Key words: Jaroslav Šidak, UDB, Communist party, University of Zagreb

Ključne riječi: Jaroslav Šidak, UDB-a, Komunistička partija, Sveučilište u Zagrebu

Martin Previšić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
martinprevic@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

56

BROJ 3

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2024.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 56, broj 3

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Gost urednik / Guest Editor

Damir Agičić, Zrinka Nikolić Jakus, Tomislav Galović, Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),

Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo),

Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),

Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),

Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Katarina Starčević

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*